

Sveriges kristnande – de tidiga faserna (del 3)

Avsnitt 7–9

”Europeiska resor” (*European Journeys*) är en serie av resor genom Europa gjorda i syfte att upptäcka hur Gud omvandlade den gamla kontinenten och gjorde den till en av de finaste civilisationer som världen någonsin har känt. En av serierna utforskar de tidiga faserna av Sveriges kristnande. Den presenterades först i form av podcasts (på engelska), men publiceras här i *Begrunda* för första gången i skrift och på svenska med tre avsnitt även i denna tredje del.

AVSNITT 7 – SANKT SIGFRID OCH HANS TRE SYSTER-SÖNER

Mörkret tycktes ha segrat. Norges förste kristne kung hade just dödats av en koalition bestående av Danmarks kung, Svend Tveskæg, och Sveriges kung, Olof Skötkonung. Den norske kungen hade förstått att för att hans nation skulle bli kristen behövde missionärer lära dem den kristna tron och människor döpas. Nu när kungen var död tycktes förhoppningen om att upprätta kristna nationer i Norden ha grusats. Likväl fortsatte förunderligt nog de segrande i det berömda sjöslaget vid Svolder (1000 e.Kr.) det arbete som påbörjats av den avlidne norske kungen för att kristna de länder som de just hade erövrat.

Olof Skötkonung följde Olav Tryggvasons exempel och förstod att kristnandet

av de viktigaste maktsfärerna inte var tillräckligt för att göra Sverige till en kristen nation. Hans folk behövde undervisas i kristendom. Kungen gav därför samma missionärer som hade verkat under Olav Tryggvason i Norge i uppdrag att fortsätta sitt arbete i Sverige.

Vilka spår finns kvar av deras missionsarbete i Sverige idag? En av de bästa platserna att finna svar på den frågan är i staden Växjö.

Växjö ligger i Småland och det finns två framstående namn förknippade med staden. Det första är Sveriges mest kända botaniker, Carl von Linné (1707–1778). En staty, en gata, ett universitet och en park är uppkallade efter honom eftersom det var här som den blivande botanikern fick sin tidiga utbildning. Det andra namnet som hålls högt i ära i Växjö är den missionärs, som Olof Skötkonung sände ut, S:t Sigfrid. Även om en gata och en skola bär hans namn här, är den bästa platsen att besöka en staty till hans ära på domkyrkogården.

Statyn är gjord av Peter Linde (f. 1946) och heter ”Sankt Sigfrid och hans tre syster-söner”. Sankt Sigfrid är försedd med mitra, biskopens liturgiska huvudbonad. Bakom honom står de tre systersönerna Unaman,

Sunaman och Vinaman. Så vad kan vi veta om Sigfrids och hans systersöners uppdrag i staden?

Sigfrid är främst känd för att ha döpt den svenske kungen Olof Skötkonung i Husaby. Dopet skedde åtta år efter slaget vid Svolder. Kort efter slaget slöt Sveriges kung och Danmarks kung Svend Tveskæg ett förbund med Gud där de åtog sig att sprida den kristna tron i sina respektive riken. Men då var Olof ännu inte kristen. Det var troligen genom Sigfrids försorg som Olof själv kom till tro på Kristus.

De traditionella återgivningarna anger att Sigfrid var en engelsk munk som träffade Olav Tryggvason under hans expeditioner på de brittiska öarna. Det var under dessa år som Gud drog vikingahövdingen till tro på Kristus. Efter sitt dop i Andover, England, återvände Olav till Norge med planen att bestiga tronen och kristna sitt rike. Den blivande kungen tog med sig Sigfrid till Norge, utnämnde honom till biskop och gav honom i uppdrag att sprida den kristna tron i hans rike.

I Olav Tryggvasons saga berättas att skeppen på återresan kom in i den farliga Saltenfjorden i Nordnorge. När en storm hotade deras liv bad Sigfrid, och vågorna lugnade sig mirakulöst. Efter Olav Tryggvasons död föll de områden där Sigfrid arbetade under den svenske kungen Olof Skötkonungs styre. Sigfrid fortsatte därmed sitt evangelisationsarbete i den nye kungens rike. Från den norska regionen Viken fortsatte biskopen till de svenska regionerna Västergötland och Småland.¹

I området kring dagens Växjö visade sig en Herrens ängel för Sigfrid och bad honom att bygga en kyrka. Vissa redogörelser säger att

Sigfrid efter att ha gjort detta fortsatte sin resa för att evangelisera andra regioner i Sverige. Biskopen lämnade sina tre systersöner Unaman, Sunaman och Vinaman att ta hand om kyrkan. Snart ledde de lokala hedningarnas motstånd till att de dödade de tre munkarna. Sigfrid fick övernaturlig information om mordet på sina systersöner genom att följa ett ljus som ledde honom till att upptäcka deras avhuggna huvuden, som nu lyste som stjärnor i ett skepp mitt ute i en sjö. Trots detta fruktansvärda bakslag fortsatte Sigfrid sitt arbete med att söka omvända svenskarna till Kristus. Senare återvände biskopen till Växjö, där han stannade resten av sitt liv.²

Även om historien om den övernaturliga upptäckten av liken med största sannolikhet är påhittad, har forskare under de senaste två århundradena uttryckt tvivel även beträffande Sigfrids verkliga identitet. Ändå var de flesta av de traditionella återgivningarna allmänt accepterade i Sverige under de föregående åtta århundradena. Varför skedde en sådan förändring i övertygelse?

Med upplysningens intåg började ett mer kritiskt förhållningssätt baserat på det mänskliga förnuftets företräde att tillämpas på traditionellt accepterade berättelser. I fallet med Sigfrid har de legendariska berättelser som tillkommit senare tyvärr bidragit till det allmänna ifrågasättandet av vem han egentligen var. Vissa berättelser hävdar dessutom att han var ärkebiskop i York innan han reste till Norge. Hans namn nämns dock inte i det engelska ärkestiftets historia. Det skulle dock vara ett misstag att betrakta Sigfrid som en rent legendarisk person. Adam av Bremen, som höll sig mycket närmare fakta, kände uppenbarligen till en missionär vid namn Sigfrid från England

som arbetade i Norge och Sverige. Krönikören skriver att Sigfrids arbete förberedde hjärtat hos en av de mest inflytelserika kristna kungarna i nordisk historia, kung Olav II, även känd som S:t Olav. För den engelske munken William av Malmesbury (ca 1095–1143) var Sigfrid en tidigare munk från Glastonbury i England.³ Enligt den brittiske kyrkohistorikern John Wordsworth är därför hans existens och den tidiga berättelsen om hans liv högst sannolikt sanna.⁴

Det lilla som är känt om Sigfrid får oss att förstå att han var ett kraftfullt redskap för Guds nåd i Skandinavien. Genom sitt arbete bidrog Sigfrid i hög grad till tillväxten av Guds rike i de nordiska länderna. Carl von Linné, som fick sin utbildning i den kyrka som Sigfrid grundade, skulle förmodligen aldrig ha kunnat göra så stora framsteg inom de botaniska vetenskaperna som han gjorde utan missionärens banbrytande arbete några århundraden tidigare.

Vid första anblicken verkade Olav Trygvasons död i slaget vid Svolder tyda på att mörkret hade segrat. Men ljuset övervinner alltid mörkret. I stället för att sätta stopp för kristnandet av de nordiska länderna ledde den första kristna kungen av Norges död till att andra kungar tog med sig hans uppdrag att kristna sina länder.

AVSNITT 8 – SKARA DOMKYRKA, SKARA

Kung Olof Skötkonung hade ett problem. Som kristen kunde han inte tolerera att Uppsala, Sveriges huvudstad, skulle förbli centrum för hednisk dyrkan. Sveriges kung hade att välja mellan att tvinga igenom kristendomen i Uppsala eller att grunda en ny stad på kristen grund. Olof valde det senare alternativet, ur vilket Skara föddes.

Med en befolkning på cirka tjugotusen invånare är Skara inte den viktigaste staden i Sverige, inte ens i Västergötland. Ändå är det inte bara en av Sveriges äldsta städer, utan det var till och med ett maktcentrum i början av det andra årtusendet. Och än i dag vittnar det faktum att Skara i Västergötland är säte för det äldsta kristna stiftet om dessa gamla tider. Det är därför helt naturligt att besöka Skara domkyrka för detta avsnitt. Kyrkan ligger mitt i stadens hjärta, och även om den nuvarande utformningen är i nygotisk stil från 1800-talet, förmedlar historien att en katedral invigdes här redan i mitten av 1100-talet. Nyare undersökningar tyder dessutom på att en kyrka stod här redan ett århundrade tidigare.⁵ Det är alltså mycket troligt att den första kyrkan som byggdes på denna plats kan härröra från Olofs tid.

Olof Skötkonung har vi redan talat om i tidigare avsnitt. Sveriges kung på 900-talet döptes till den kristna tron i Husaby, bara två mil norr om Skara. Hans tro fick honom att se sin kungavärdighet som ett uppdrag att kristna sitt land. Men hur gick han tillväga? Svaret på den frågan finns främst i Adam av Bremens skrifter, som berättar:

I sin önskan att omvända det folk som lydde under honom till kristendomen, gjorde [Olof Skötkonung] stora ansträngningar för att förstöra avgudatemplet i Uppsala i Mellansverige. Hedningarna, som fruktade hans avsikter, skall ha ingått en överenskommelse med kungen om att han, om han själv ville bli kristen, skulle få ta den del av Sverige som han tyckte bäst om under sin jurisdiktion. I den delen kunde han etablera kyrkan och kristendomen, men inte tvinga någon av folket att ge upp dyrkan av sina gudar om inte någon

Det är mycket troligt att den första kyrkan som byggdes [i Skara] kan härröra från Olofs tid.

*”Genom sina
ansträngningar
vann han
de två ädla
gotiska folken
för Kristus.”*

av egen fri vilja önskade bli omvänd till Kristus. Kungen var nöjd med en sådan överenskommelse och grundade snart en kyrka och ett biskopssäte för Gud i västra Götaland, vilket är den region som ligger närmast danerna och norrmännen. Den största staden är Skara, där ärkebiskop Unwan på begäran av den mest kristne kung Olaf vigde Thorgaut till den förste biskopen. Denne man genomförde energiskt sin mission bland hedningarna och genom sina ansträngningar vann han de två ädla gotiska folken för Kristus.⁶

Olof Skötkonung var angelägen om att bli av med de hedniska templen i Uppsala eftersom han förstod att Guds suveränitet innebar lydnad mot hans lag. Han förstod säkert att eftersom det första budet förbjuder tillbedjan av främmande gudar, borde sådan praxis inte förekomma i hans rike. Dessutom kan historiska skäl ha utgjort en ytterligare bevekelsegrund för Olof. I *Heimskringla*, en poetisk berättelse om de tidiga hedniska kungarna i Sverige, skriver Snorre Sturlasson om en gammal kung i Sverige vid namn Aun den gamle. För en hängiven hedning var människooffer en naturlig sak att frambära till gudarna. Sturlasson skriver att ”[kung Aun] då var sextio år gammal. Han bar då fram ett stort offer för ett långt liv och offrade sin son till Oden. Då fick kung Aun av Oden svaret att han skulle få leva i ytterligare sextio år.” Några år senare återvände Aun från ett krig:

”Då höll han ett stort blot och offrade sin andra son. Då sade Oden till honom att han skulle leva för evigt, så länge han offrade en av sina söner till Oden vart tionde år, och också att han måste namnge något

område i sitt land baserat på antalet av sina söner som han hade offrat till Oden. Och när han hade offrat sju av sina söner levde han i tio år utan att kunna gå. Sedan bars han på en stol. Sedan offrade han sin åttonde son och levde i ytterligare tio år, liggande sängbunden. Sedan offrade han sin nionde son och levde i ytterligare tio år. Han fick dricka ur ett horn som en bebis. Då hade Aun en son kvar och han tänkte offra honom och ge Oden Uppsala och de områden som hörde dit och låta det kallas Tíundaland (”Tionde landet”). Svár hindrade honom från att göra det, och inget offer hölls. Sedan dog kung Aun och han är begravd i Uppsala. Sedan dess har det kallats Ánasótt (’Ánis sjukdom’, egentligen ålderdomssjukan), om en man dör smärtfritt av ålderdom.”⁷

Denna berättelse kastar ljus över bruket med människooffer som var utbrett i det förkristna Sverige. Det borde inte förvåna oss att Olof var så angelägen om att avlägsna de hedniska avgudarna från sitt land.

Olofs vision var att bygga en kristen nation. I motsats till vad många tror i dag, visste den svenske kungen att kristendom inte bara är en fråga om privat tro utan om en världsbild som styr hela livet. Att som härskare anta kristendomen innebar att de bibliska normerna måste styra hela det svenska livet. Men Adams beskrivningar visar också att Olof visste att han inte kunde tvinga sina undersåtar till tro. I stället för att förstöra det hedniska templet och avrätta hedningarna valde Olof att grunda en ny kristen stad. Västergötland var ett givet val eftersom landskapet var det mest kristnade området i Sverige vid den här tiden.

Dessa redogörelser bör utmana några av de missuppfattningar om det förflutna som

är förhärskande i våra moderna samhällen. För det första fanns det ingen tro på den religiöst neutrala staten. Kung Olof visste att förståelsen av rätt och fel alltid var grundad i religiösa antaganden. Utan en sådan förståelse skulle ingen lag någonsin kunna stiftas av någon stat. Även de som upprätthåller den falska tron på den religiöst neutrala staten åberopar ofta förnuftet eller erfarenheten för att motivera moraliska påståenden. Men tron på förnuft eller erfarenhet är i slutändan religiös. För det andra visar Adams skildringar att den kristna tron inte alltid tvingades på folket, i motsats till vad som ibland hävdas i folkmun.

Även om Olof inte alltid var konsekvent i förhållande till den bibliska världsbilden, som vårt nästa steg kommer att visa, förstod kungen av Sverige att hela livet är religiöst. Det var därför rätt att föreställa sig ett framtida kristet kungarike i Sverige. En sådan vision borde vara en drivkraft för varje kristen i dag.

AVSNITT 9 – MUSEIANLÄGGNING, SIGTUNA

Hur påverkade kristendomen svensk ekonomi? En sådan fråga kan verka meningslös för vissa människor. Är inte kristendom bara en fråga om privat fromhet? Om det är en utbredd uppfattning om den kristna tron i dag, så var det inte så för tusen år sedan. I staden Sigtuna finns faktiskt några av de tidigaste vittnesmålen om hur kristendomen har påverkat den svenska ekonomin.

Sigtuna är beläget vid Mälarens norra strand. Stadens grundare tros ha varit Erik Segersäll (ca 945–995), far till Sveriges förste kristne kung, Olof Skötkonung (ca 980–1022), i slutet av 900-talet. Tack vare sitt strategiska läge vid stranden av en sjö

med förbindelse till Östersjön blev Sigtuna snabbt en viktig handelsplats. Hit kom köpmän från Ryssland, Ukraina, Polen men också från det bysantinska riket och till och med Mellanöstern.⁸

Vittnesmålen om hur kristendomen förändrade den svenska ekonomin finns i stadens museum i den äldre delen av Sigtuna. Där hittar vi några av de tidigaste mynten som präglats i Sverige, och de äldsta av dem uppvisar en avbildning av Olof Skötkonung själv.⁹ Att hitta avbildningen av en kung på ett mynt är inget överraskande. Än i dag finns Sveriges nuvarande kung Carl XVI Gustav (f. 1946) representerad på mynten med 10 svenska kronor. Mynt präglade med avbildningen av en härskare är en sedvänja som går årtusenden tillbaka. Att förstå vad ett sådant bruk innebar kastar ljus över hur kristendom har förändrat vår förståelse av ekonomi.

Bibeln själv avslöjar hur man såg på ekonomi under förkristen tid. I Matteusevangeliet finner vi ett intressant samtal som ägde rum mellan fariséerna och Jesus Kristus. Fariséerna var en judisk sekt som starkt motsatte sig den romerska ockupationen av Israel. Eftersom de också var motståndare till Jesus Kristus, försökte fariséerna få honom på fall med vad de trodde var knepiga frågor. En sådan fråga var: "Är det tillåtet att betala skatt till kejsaren eller är det inte tillåtet?" (Matt. 22:17). Jesus svarade genom att ta ett romerskt mynt och be dem berätta vems bild som fanns tryckt på det. När fariséerna svarade att det var kejsarens mynt, uttalade Jesus den berömda slutsatsen: "Ge då kejsaren det som tillhör kejsaren, och Gud det som tillhör Gud" (Matt. 22:21).

Att kejsaren avbildades på romerska

mynt var ett kraftfullt uttalande. Det innebar att kejsaren gjorde anspråk på att vara herre över allt välstånd i det romerska riket. Denna tro levde kvar i Europa under lång tid efter kristnandet av Rom. Mynten med Olof Skötkonung kommunicerade också att kungen var härskare över Sveriges rikedom. Vid en första anblick verkar det alltså inte vara någon skillnad mellan den förkristna och den kristna synen på ekonomi.

Men den andra sidan av de mynt som visas i museet visar att något hade förändrats. På de romerska myntens baksida fanns vanligtvis bilder av hedniska riter, t.ex. grisar som offrades. Dessa bilder förmedlade någon sorts vördnad för de gudar som dyrkades i Rom. På dessa tidiga svenska mynt ersätter dock ett kristet kors bilderna av hedniska offer. Detta var inte bara en kosmetisk förändring, utan tecknet på en enorm förändring i tänkesätt. Korset pekade på Jesus Kristus som ansågs vara herrarnas herre eller kungarnas kung. Så även om Olof Skötkonung gjorde anspråk på att vara härskare över Sveriges rikedomar, såg han inte sig själv som den yttersta herren. Landets rikedom tillhörde i slutändan Jesus Kristus. Olof erkände, om än symboliskt, att Jesus var herrarnas herre och därför var han också herre över Sveriges välstånd, till och med över honom själv.

Den kristna världsbild som inspirerade Olof Skötkonung att låta ett kors avbildas på sina mynt fortsatte att förändra sinnena i Sverige och i västvärlden under de följande århundradena. Så småningom uppstod den oundvikliga frågan: Hade kungen någon rätt att göra anspråk på en nations rikedomar, även om han hyllade Jesus Kristus? Om Bibeln lärde oss att alla män och

kvinnor var skapade till Guds avbild, och om det var meningen att alla människor skulle härskas över jorden (1 Mos. 1:26), varför skulle då en kung göra anspråk på en nations rikedomar? Ett sådant krav blev mer och mer ohållbart, särskilt i de nationer som antog reformationen. Det var detta som ledde till uppkomsten av det som blev känt som "frihandel". Tänkesättet förändrades så mycket att USA:s förste president George Washington (1732–1799) på 1700-talet kunde citera profeten Mika i sitt installationstal. Profeten såg framför sig ett samhälle där "var och en ska sitta under sitt vinträd och under sitt fikonsträd utan fruktan, ty så har Herren Sebaots muntalat" (Mika 4:4).

Även om Sverige hade anammat reformationen på 1500-talet tog det tid för idéerna om frihandel att växa fram. När vallonen Louis de Geer (1587–1652) inledde sin industriella verksamhet i Sverige på 1600-talet behövde han fortfarande få rätten att använda mark från kungen.¹⁰ En av de första förespråkarna för frihandel i kungariket Sverige var pastorn och riksdagsledamoten Anders Chydenius (1729–1803) från Österbotten (dagens Finland). Frihandeln kunde utvecklas bara för att kristendomen så länge hade präglat det svenska folkets tänkesätt, och sådana idéer ledde till större välstånd. På tal om kristendom och kapitalism skrev den engelske författaren Stephen C. Perks:

I slutändan fungerar kapitalism bara ordentligt när den är underbyggd av en kristen moralisk etik och världsbild. ... Det var bara i det religiösa sammanhanget i ett kristet, och i all synnerhet i ett protestantiskt, samhälle som den moderna kapital-

lismen först utvecklades. Det bör därför inte komma som en överraskning att kapitalistiska samhällen globalt sett är mycket rikare (både i absoluta tal och per capita), frambringar en mycket större ekonomisk jämlikhet, en mycket större individuell frihet och är mer benägna att ha representativa regeringar än socialistiska samhällen.¹¹

Perks kommentar borde få varningsklockorna att ringa. Med den avkristning som Sverige genomgått under 1900-talet har också frihandelns grundtankar kraftigt urholkats. Den sekulär-humanistiska världsbild som har ersatt kristendomen i Sverige gör det möjligt för staten att åter göra allt större anspråk på Sveriges välbefinnande, liksom fallet var i

förkristna och tidigt kristna samhällen. När Jesus Kristus inte erkänns som den ytterste Herren över en nation, slutar det med att människan genom staten göra anspråk på en sådan suveränitet för sig själv. Det är först när Jesus Kristus erkänns som den yttersta Herren som frihandel är möjlig. ”Om nu Sonen gör er fria, blir ni verkligen fria” (Joh. 8:36).

Cédric Placentino

Teolog, Haukivuori, Finland

1. John Wordsworth, *The National Church of Sweden* (London: A.R. Mowbray and Co., 1911), s. 71.
2. ”Sigfridslegenden”, Svenska kyrkan, hämtad 20 mars 2024, www.svenskakyrkan.se/vaxjo/sigfridslegenden.
3. Wordsworth, s. 73.
4. Wordsworth, s. 74.
5. ”Skara domkyrka”, Svenska kyrkan, Besökt 2 november 2022, www.svenskakyrkan.se/skara/skara-cathedral.
6. Adam av Bremen, *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, tr. Francis J. Schan (New York: Columbia University Press, 1959), 2.58(56).
7. Snorri Sturluson, *Heimskringla*, volym 1: The Beginnings of Ólafur Tryggvason, tr. Alison Finlay och Anthony Faulkes (London: Viking Society for Northern Research, 2011), s. 27.
8. ”Sigtuna – a Powerful Political and Cultural Centre in Sweden c. 980–1200”, Medieval.eu, 22 juli 2019, www.medieval.eu/sigtuna-a-powerful-political-and-cultural-centre-in-sweden-c-980-1200.
9. Lennart Castenhag, ”Olof Skötkonungs sigtunapenningar från ca 995 – Sveriges första mynt?”, Svenska Numismatiska Föreningen, August 3, 2022, www.numismatik.se/2artiklar/Sigtunapenningar-995-1030/SP.php
10. Cédric Placentino, *Pioneers of Modern Sweden: a History of the 17th Century Walloon Reformed Churches in Sweden And Their Influence on The Swedish Nation* (Master’s diss., Agricola Theological Seminary, Espoo, 2022), s. 17–18.
11. Stephen C. Perks, *The Politics of God And the Politics of Man: Essays on Politics, Religion and Social Order* (Tauton: The Kuyper Foundation, 2016), s. 201–202.